

DİL

VƏ

ƏDƏBİYYAT

LANGUAGE AND LITERATURE

ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

Beynəlxalq elmi – nəzəri jurnal

Elektron versiyası

Электронная версия

3(103)

Jurnal

1993-cü ildən 2 aydan bir çıxır

6558



BAKİ - 2017

ÜMUMİ DİLÇİLİK: ОБЩЕЕ ЯЗЫКОВЕДИЕНИЕ:	Prof. Ə.Rəcəbi – məsul redaktor Prof.N.Məmmədli
SƏRQŞUNSLIQ VƏ İLƏHIYYAT: ВОСТОКОВЕДЕНИЕ И ТЕОЛОГИЯ	Akademik V.Məmmədşiyev – məsul redaktor Prof.R.Rüstənov Prof. Ə-Abbasi Xeyri
AZƏRBAYCAN DİLÇİLİYİ: АЗЕРБАЙДЖАНСКОЕ ЯЗЫКОВЕДИЕНИЕ	Prof. E.Əzizov Prof.T.Hacıyev Prof. S. Abdullayeva
AZƏRBAYCAN QƏBƏLIYYATI: АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА:	Prof.A.Abbasov – məsul redaktor Prof.T.Hüseynov Dos.A.Səfiev F.d. Q.Sayılov
QƏBƏLIYYAT NƏZƏRIYYƏSİ: ТЕОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ:	Akademik N.Paşayeva-məsul redaktor AMEA müx.üzv.prof.T.Mütəllibov
TİCRKOLOGIYA: ТИПОЛОГИЯ	AMEA müx.üzv.prof.N.Cəfərov- məsul redaktor F.e.n. N. Hüseynova
JURNALİSTİKA: ЖУРНАЛИСТИКА	Prof. G. Məhərrəmli – məsul redaktor
RUS FILOLOGIYASI: РУССКАЯ ФИЛОЛОГИЯ	Prof.F. Volkonova Dos. Ə.Paşayeva Prof.A.Hacıyev- məsul redaktor Prof. L. Əhmədova Prof.M.Cəfərov
QƏRB FILOLOGIYASI: ЗАПАДНАЯ ФИЛОЛОГИЯ	Prof.F.Yadigar (Veyssalov)-məsul redaktor Prof.C.Nəgəyev- məsul redaktor Prof. B.İsmayılov F.d. R.Xəlilov
PEDAQOGİKA VƏ PSIXOLOGİYA:	Prof.N.Muxtarova-məsul redaktor Prof.S. Mirzayev Prof. R. Hüseynzadə Dos. S. Abbasov Dos. R.Cavadov Dos. L.Ələkbərova
İNSANŞUNSLIQ ЧЕЛОВЕКОВЕДЕНИЕ	RT A müx.üzv. Prof. C.M. Mallaev Prof. P.Əmarova V.İnozəmsəy Fen. I.Hüseynov Prof. T.Tixoplav Prof.V.Tixoplav
KİTABSUNSLIQ КНИГОВЕДЕНИЕ	Prof.B.Allahverdiyev Prof.A.Xələfov Prof.X.İsmayılov Dos.A.Əliyev

Haş redaktor : T. Cəfəli. Məsul katib: prof.A.Hacıyev. Haş redaktorun müavini: prof.N.C.Vəliyeva. Xarici əlaqələr üzrə müavin: dos. N. Əfəndiyeva. Bədi redaktor: Z.Mustafayeva. Administrator: C.T.Əliyev  
Redaksiyanın ünvanı: Bakı 370148, X.Zəkalıy, 23. BDU, Fıfak, tel.050 3137697 <http://vaznikiliteratura.com>

<b>DİLÇİLİK – ЯЗЫКОВЕДИЕНИЕ</b>	
T. HÜSEYNBALAYEVA, N. HEYVƏTOV. Ömürün dili.....	5-133
G. VƏRDIƏVA. O nekotoryx osobennosty obrazovaniya terminov v persidskom i azərbaycanşanskom yazıqla.....	5
R. MURŞİTOV. Dünya xalqların mədəniyyətində sayların simvolizması.....	9
H. ZƏFƏNDIƏVA. Арабский язык – один из основных семитских языков.....	12
P. AMIROVA. Вечные истины в национально-этнической фразеологии.....	16
Ə. CAVADOV. Oğuzcaqardakı əbidərlərin dilində təbii mürəkkəb cümlə tipləri.....	20
T. MƏLIKOV. Neologizmlərin arab dilində sintaktik üsulla yaranması.....	23
B. HACIYEVA. Türk dilinin lexik-semantik sisteminə sinonimlərin formalaşması.....	26
A. MƏHƏRRƏMOVA. “Koroğlu” dastanında sözlər sırası.....	30
G. MƏHƏRRƏMOVA. Mətn və altındəni mənanın başa düşülməsi.....	30
T. ƏSGƏROVA. Birləşdirən və səbəb nəticə əlaqəsi təbəsi mürəkkəb cümlələrin sintaktik quruluşu.....	38
S. BABAYEVA. Kommunikativliyin minimal vahidləri birləşmələri.....	40
Y. CƏFƏROV. Onomatopoeiya vahidlərinin transferasiyası problemi.....	44
I. HƏMİRƏVA. Koqnitiv dilçiliyin yaranması və onun inkişaf itiqamətləri.....	44
A. HƏMİRƏVA. Cümlənin məqad və intonasisiya görə növləri.....	55
A. HÜSEYNOVA-QƏMƏRƏMLİ. Derivasiya sistemində prefikasıya.....	58
S. MƏMMƏDOVA. Etiraz xəttinə sifronimisiyəsi.....	61
L. MƏMMƏDOVA. Fars dilində nitq birləşmələrinin funksional tədqiqi dairə bəzi qeydlər.....	66
P. EYVAZOV. Bakir Cəfəzadənin dil tədqiqatlarında sayların etimologiyası haqqında.....	68
P. TAXMAZƏVA, H. ŞİPRAİZADƏ. Təxst əmək prəmadə izuçeniye stilyuistiçesk.....	73
L. ƏFƏNDIYEVA. Reklamaların dil nitq mədəniyyəti kontekstində.....	76
V. İSMAYILOVA. İngilis dilində onomimlərin təsnifatı, inkişafı və yaranma yolları.....	80
T. NƏZƏROVA. Akademik N.Y. Mərvə qədini etimoloji birləşmələri haqqında.....	83
P. QƏRİBOVA. Azərbaycan və türk dillərində köçmə sözlər.....	87
S. MUSTAFAYEVA. Azərbaycan dili tarixinin arxivləşdirilməsi professor Ədal Dəmirçizadə mərhələsi.....	90
L. QƏDİMOVA. Məhəbbət anlayışını bildirən frazeoloji birləşmələr dairəsi.....	98
G. XANBABAQEVA. Germanistikada feyllərin semantik təsnifatı məsələləri.....	101
Ə. AMƏDOVA. Английский язык в Европе.....	106
L. CUMAYEVA. İngilis dilindənin ifadələrinin semantik-struktur xüsusiyyətləri.....	109
R. BABAYEVA. İngilis dilindənin ifadələrinin semantik xüsusiyyətləri.....	112
L. ƏMƏSİZADƏ. S.Vurğunun “Vaqif” dramının dil materialının lexik-semantik xüsusiyyətləri.....	116
Ü. HÜSEYNOVA, C. HÜSEYNOVA. Sayların oxunuşu və yazılışı.....	119
P. KƏZİMOVA. Региональные и социальные диалекты Азербайджанского варианта Английского языка.....	122
B. MƏMMƏDOVA. İngilis dilində “love” sözü ilə bağlı frazeoloji vahidlərinin semantik təhlili.....	125
S. RƏHMANOVA. M.Ə. Səbir dilinin qrammatik xüsusiyyətləri.....	128
I. ƏLİYEV. Səyətəkəbil sarısoz birləşmələrində səbəblərinə meyllər.....	131
<b>QƏBƏLIYYAT NƏZƏRIYYƏSİ-LITERATURPOVEDENIYE</b>	134-200
G. ACAROV. Azərbaycan sənətində cəmiyyət və sənət əlaqələri.....	134
M. QƏDİROVA. Sənəd Vurğunun yaradıcılığında romantika.....	137
A. SƏTTAROVA. Azərbaycanlıların Amerika səfədi.....	141
H. SİRACƏDDİN. Nəzəmiyə görə insanın dünya təsviri.....	144
L. ALLAHVERDIYEVA. Məhsir dövr dramaturgiyasının bədi struktur məsələləri.....	148
T. ƏLİYEVA. Havnanın üç müəlləman qəzəndən biri.....	151
A. HACIYEVA. XVI yüzilliyin yetirdiyi dişi nə bəhəng sima: M. Fəzəli və Ruhi Bəkdadi.....	154
R. BƏKİROVA. Kurd Yənezəqatın romanlarında Amerika qəbəliliyinin irisiyası.....	157
R. ƏLİYEV. Realizm qəbəliliyinin əsas xüsusiyyətləri.....	160
A. HACIYEVA. Şifahi xalq yaradıcılığı əməllərinin XIX ər Qaraqabə sənətkarlarının yaradıcılığında əksi.....	164
B. CƏLƏBİ. Художественно-эстетическое значение Б.Т.Евсеева.....	167
Ə. HÜSEYNOVA. İstiqlal gəli A.İbridin bədi irsi B.Nəbiyevin tədqiqatlarında.....	170
M. MUSTAFAYEV. Azərbaycan məarifçilərinin dərslərində uşaq ədəbiyyatı məsələləri.....	174
X. SULTANOVA. S.Vurğunun “Ayn Əfənsani” əsərində poetik inkişafı tapmış mifoloji gürüştür.....	177
R. ZEYNALOVA. Məhsirlik bədi estetik dəyər kimi.....	180
H. VƏKİLOVA. Vaqif qəşmələrində real gəzəlliyin təsviri.....	183
F. ACAYEVA. Məvlana və eqq.....	186
S. HOYATOVA. Ə. Nəbiyevin ictimai fəaliyyəti.....	190
F. MƏMMƏDOV. Cəli Məmmədqulizadənin “Danabəş kəndinin əhvalatları” povestində faciəvilik və onun səbəbləri.....	192
Y. BƏDİLƏBƏLİ. Шекспировская трилогия: Алимп Мероко.....	196
B. İSKƏNDƏROV. Məmməd Əslinin lirik əsərlərində poetik struktur.....	199
A. HÜSEYNOVA. Lyudmila Ullitskayanın gəzəllərində psixoloji xüsusiyyətlər.....	204
S. MƏHDIYEVA. Teodor Drayzer yaradıcılığı.....	211
III. YURBANOVA. Эрст Байле – поздравляе страница Австрийской эмиграционной литературы.....	214
S. QƏRƏMƏNOV. 1920-1930-cu illər Azərbaycan ədəbi prosesində romanın inkişafı.....	220
Ə. ƏLƏKBƏRİLİ. Qərib Azərbaycan folklor mədəniyyətində regional özənində və ritual elementləri.....	224
P. MUSTAFAYEVA. Vasil Yənn “Korqarların gəlin işi” tarixi romanında qəhrəman problemi.....	229
A. TAĞIYEVA. Məhəmməd İqbalın yaradıcılığı: poeziya, nəsr və elmi-fəlsəfi əsərləri.....	235
X. CƏFƏROVA. Britaniya postmoderna ədəbiyyatı.....	238
D. ADILOVA. Məhbəribə dövründə ədəbiyyatın rolu.....	242
A. XƏLİL. Koroğlu adının ritual-mifoloji semantikasi.....	248
A. RÜSTƏMZADƏ. İlyas Əfəndiyev “Qəribə oğlan” komediyasında vətəndaşlıq məqəyli.....	242

A. BAGIROVA, XX əsrin birinci yarısında rus soneti.....	245
S. VƏLİYEVƏ, H. Cavid romanlığında toqusan ideallar: Peyğəmbər və Şəmsa.....	248
M. JƏKBƏRƏLİOVƏ, Poэия мыслей и чувств.....	252
H. DƏKBƏRƏLİOVƏ, Музыкальные элементы как факторы отражения национальных обычаев кавказцев в повестях А.А. Бестужева-Марлинского «Мулла-Нур» и «Аммалат-бей».....	256
E. MUSTAFAYEVƏ, Nariman Nəsimizadənin "Nuru Paşa" poemasında tarixlilik.....	260
A. MƏMMƏDƏRZAYEVƏ, Badi əsərlərdə mifoloji zəmlərlər.....	263
T. MƏMƏDOVA, Самообразие стилей прозы А.А.Хусейнзаде Бююк.....	266
E. NOVURUZOV, Xəndəmirin "Tarixi-Nəbiyyəsi" əsərində məxluqatın tarixi barədə.....	269
H. ACADOV, Бытование русского сказочного фольклора в Азербайджане.....	272
Ə. BAXSƏLİYEV, S. Vurğunun bədiə dünyəgörüşünün formalaşmasında türk xalqları ədəbiyyatının rolu.....	278
M. MƏMMƏDOVA, Nizami Gəncəvinin siyasi afonizləri haqqında.....	281-382
<b>PEDAQOGİK İPSİKOLOGIYA, ПЕДАГОГИКА-ПСИХОЛОГИЯ</b> .....	
D. KƏRİMOVA, Ali Həbi Məktəbin xarici kursantlarına Azərbaycan dilinin öyrədilmə üsulları haqqında.....	281
M. A. JƏSKƏROVA, Современные методы обучения английскому языку.....	284
N. SADIQOVA, Phrasal verbs in the english language. What is a Phrasal Verb?.....	287
S. VƏRDİYEVƏ, Interactive approaches in teaching students to foreign languages.....	289
A. ƏNƏDOVA, Fortepiano dərslərində iri formalı əsərlər üzərində iş üsulları.....	291
N. CƏFƏROVA, Didaktik oyunlar təlimin səmərəliliyini təmin edən vasitə kimi.....	295
A. MEYBALIYEVƏ, Implementing Innovations in Teaching English.....	298
S. ABDULLAYEV, Müəllimin pedaqoji ustalığı.....	305
D. MUSTAFAYEV, Принципы расширения словарного запаса студентов национальных групп.....	307
M. RƏHİMOVA, Təhsildə yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi.....	310
C. GƏSİMOVA, Использование современных информационных технологий в образовательном процессе.....	312
F. MUSTAFAYEVƏ, İnnovativ metodların tətbiqi üstünlükləri.....	315
A. HÜSEYNOVA, The effective language learning styles and strategies.....	317
S. SƏRİFOVA, Xarici dilin tədrisində ejişmə, danışma, oxu və yazı vərdislərinin yuraddılması.....	330
D. DƏKBƏRƏLİOVƏ, Практические рекомендации по применению приемов коммуникативной методики.....	323
R. AĞAYEVƏ, Mistakes and feedback in english language teaching.....	328
Z. KƏRİMOV, X. TAĞIYEVƏ, Об особенностях слогаделения в русском языке.....	330
T. NAÇIYEVƏ, Müəllim təbliğ etdiyi əxlaq normalarını öz şəxsi nümunəsi ilə möhkəmləndirməlidir.....	332
F. İBRƏHİMOVA, The use of communication strategies and its teaching.....	336
T. MƏHDİYEVƏ, Developing Listening Comprehension.....	338
A. MƏMMƏDOVA, A. MƏHDİYEVƏ, Numbers and Numerals.....	341
T. ZEYNALOVA, Nitə vərdislərinin inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş kommunikativ çəşmələr sistemində dair.....	344
J. A. JƏFKƏROVA, Иновационные методы обучения русскому языку, как иностранному.....	341
III. ŞİRƏLİYEVƏ, Психолингвистический подход к обучению иностранным языкам.....	347
D. MURADOVA, Связь современной методики преподавания русского языка с гуманитарными науками.....	350
F. AŞKƏROVA, Z. MƏSİMOVA, К вопросу об изучении русского глагольного вида в азербайджанской аудитории.....	354
X. AXUNDƏVƏ, Глаголы второго спряжения в основной на - б-, в-, м-, п-, ф.....	358
M. NAÇIYEVƏ, Əcnəbi tələbələrə dialoji nitqin inkişafı.....	362
R. QƏDİROVA, T. BABAYEVƏ, Psixologiyada milli identiklik və vətəndaşlıq identikliyi məsələlərinin qoyuluşu.....	365
F. BAGIROVA, Interkulturelle Kommunikation im Zeitalter der Globalisierung.....	368
X. MANAFLI, Düzgün tələffüz təliminin ümumi məsələləri.....	372
E. ƏHMƏDOVA, Çətin tərtibi olunanın səbəbləri və onun növlər üzrə təsnifatı.....	382-388
<b>JURNALISTIKA - ЖУРНАЛИСТИКА</b> .....	
S. MƏMMƏDOVA, Mətbuat müstəqilliyimiz uğrunda mübarizədə.....	382
G. BABAYEVƏ, "Molla Nəsrəddin" in "Teleqraf xəbərləri".....	386
<b>MƏRUZƏ VƏ MƏQALƏLƏR - ДОКЛАДЫ И СТАТЬИ</b> .....	389-432
G. KƏRİMOVA, Syntactic functions and positional characteristics of the adverb.....	389
F. ƏKBƏROVA, Kurikulum üzrə ədəbiyyat təliminin təşkilinə dair.....	392
L. İBRƏHİMOVA, Ədəbiyyat dərslərində şagirdlərin ədəbi bilik və bacarıqlarının səmərəli tətbiqinə dair.....	395
N. İSƏNDƏROVA, Lirik əsərlərin tədrisində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi.....	398
T. SƏBBARZADƏ, İKT əsasında formalaşan təhsil.....	400
E. NƏZİROV, V sinif Azərbaycan dili dərslərində dinliyin, anlama və danışma məzmun xəttinin təhlili.....	402
F. FƏRƏCOVA, V sinfdə məzmun xətləri və standartlarla əlaqədar dərslərin təhlili.....	404
N. İSAYEVƏ, İbtidai siniflərdə didaktik oyunların dərslərin təşkilində rolu.....	407
F. MUSTAFAYEV, Müstəqillik illərində Azərbaycan kinosunun dil, üslub və janr xüsusiyyətləri.....	409
S. MƏMMƏDOVA, Təhsil müəssisələrində informasiya kommunikasiya texnologiyalarının əhəmiyyəti.....	412
N. ORUCOVA, L. AXUNDZADƏ, İngilis dilində zərf haqqında ümumi məlumat.....	414
A. ASALIYEVƏ, İntegrasiyanın mahiyyəti və məzmunu.....	418
G. AXMƏDOVA, H. AXMƏDOVA, Игры на уроках русского языка.....	419
I. KULİYEVƏ, A. ALİYEVƏ, Речевые виды речевой деятельности.....	422
A. HEYDƏROVA, İbtidai siniflərdə nağılların tədrisi.....	425
KIM HEON SUK, İdiomların bədiə dildə işlədilməsi.....	427
H. ACADOV, Бытование русского сказочного фольклора в Азербайджане.....	429
<b>RƏYLƏR - РЕЦЕНЗИИ</b> .....	433-435
Q. ABDULLAYEVƏ, «Dada Qorqud kitabında mürəkkəb cümlənin struktur-semantik mənzərəsi.....	433

Mənzərə Məmmədova  
NİZAMİ GƏNCƏVİNİN SİYASİ AFORİZMLƏRİ HAQQINDA

Aforizm yunan sözü (aphorismos) olubqısa kəlam, ümumiləşdirilmiş, bitkin, dərin mənalı fikir, hikmətli söz deməkdir(4). eç təsadüfi feyildir ki, dahi şairimiz Nizami Gəncəvi "İsgəndənamə"ni aşağıdakı beytlə başlayır:

بسم الله الرحمن الرحيم  
هست کزید در گنج حکیم (3)

(Bismillahir rəhmanir rəhim

Həkimin xəzinəsinin qapısını açandır.)

Bu, onun göstəricisidir ki, Nizami inamlaz dərəcədə mömin olmuşdur. Məhz elə bu cəhəti ilə o, Allahın sevimli bəndəsi idi və elmi-ilahidən bəhrələnmişdir. Əgər belə olmasaydı, o, söz sənətinin ən yüksək zirvəsinə qalxa bilməzdi. Onun bu möminliyi özündən sonrakı sözlə ustalarna da keçmiş və hər kəs bu nemətdən öz payını almışdır. Buna dair yazsın misallar çəkmək mümkündür. Əgər belə olmasaydı, XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış klassik divan şairimiz Mirza Müslüm Qüdsi İrəvani aşağıdakı misraları yazmazdı:

بی اثبات هست ان همین کرد

(2, 133).

(Əgər şuyun sədəliyində bir dəlil varsa, Sübutsuzdur, O, elə yaratmışdır.)

Nizamın ləhi vengisi onun hər bir sözlündə və ifadəsində, xüsusən də işlətdiyi aforizmlərdə özünü çox aydın bir şəkildə göstərir. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının hər cür bədii vasitələri, o cümlədən də aforizmlərə çox zəngin olduğu hər kəsə, xüsusən də mütəxəssislərə məlumdur. Öz yaradıcılıqlarının əsas qaynağı şifahi xalq ədəbiyyatı olmuş klassik sözlə ustalarnızın zəngin yaradıcılıqlarını da aforizmlərsiz təsvür etmək mümkün deyildir. Hətta orta əsrlərin tarixi şəraitinə uyğun olaraq əsərlərini başqa dillərdə yazmış sənətkarlarımızın yaradıcılıqlarını araşdıranda belə, onların istifadə etdikləri söz və ifadələr, atalar sözləri, zərbli məsəllər, xüsusən də aforizmlərin kökündən məhz zəngin Azərbaycan dilindən, xüsusən də şifahi xalq ədəbiyyatından qaynaqlandığını şahidi oluruq. Yəni başqa dildə (əsasən də fars və ərəb dillərində) yazmış sözlə ustalarnız əslində an dilində düşünmüş, düşündüklərini, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, tarixi şəraitə uyğun olaraq, yad dildə qələmə almışlar. Bu məsələ Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında özünü daha qabarıq bir şəkildə göstərir. Əlbəttə ki, bu, dahi şairin vətənpərvərliyindən, xalqına, elinə, obasına bağlılığından və haqqa tapınmasından, fəvqəladə istedadından, milli və dünya ədəbiyyatına, tarix və mədəniyyətinə mükəmməl bir şəkildə bələd olmasından irəli gəlir.

Bu yazıda Nizamın yaradıcılığında çox tez-tez rast gəlinən aforizmlərdən bəhs edəcək və onların bir çoxunun siyasi mənə kəsb etdiyini təsbit etməyə çalışacağıq. Məsələ burasındadır ki, tarixi mənbələr, Nizamın hər bir məsnəvisinin, xüsusən də "İsgəndənamə"nin öz dövrü və sonrakı əsərlərdə şahlar üçün bir siyasi kodeks olduğunu ortaya qoyur. Məsələn, XIV əsrin fars dili leksikoqrafı Əşrəf ibn Şərəf-Müzəkkər Əlfəruqi 1404-1405-ci illərdə yazdığı "Dənəşnəmcyi-Qədxarxan" adlı fars dilinin izahli lüğətinin müqəddiməsində yazır ki, peyğəmbərin bəndələrinin bəndəsi, ona sadiq və qəndir (səmərqəndli) kimi məşhurlaşmış Misir sakinii Əşrəf ibn Şərəf-Müzəkkər Əlfəruqi həmişə çalışmışam ki, ...Xacə Firdovsinin "Şahnəmə" və Şeyx Nizamın "İsgəndənamə"sində ... işlənan pəhləvi sözlərinin lüğətini tərtib edim ki, kitabları an yaxşı "Şahnəmə" və şahların münisi "İsgəndənamə"nin oxucuları bu dildən faydalanıb yüksəlsinlər (1, 7).

Bu sözlər bir daha təsdiq edir ki, Nizamın "İsgəndənamə" əsəri bədii xüsusiyyətlərinin zənginliyi ilə bərabər, dövlətçilik baxımında faydalı və müdrik siyasi aforizmlərin mövcudluğuna görə şahların tez-tez münciat etdikləri sevimli stolüstü kitabı, yaxın məsləhətçisi və dövlət idarəçilik kodeksi olmuşdur.

Nizami, öz siyasi fikir və düşüncələrini "İsgəndənamə"də yalnız sözlə deyil, tarixən qəddar dünya fatəhi kimi tanınmış Makedoniyalı İsgəndərin şəxsinə əməldə də verir. İsgəndər Nizami tərəfindən elə ideal şəkildə təqdim olunur ki, oxucu şairin siyasi ideyasına heyran qalır, onun dövlət işlərinin böyük ideoloqu olduğunu inanır. Nizamın ideal şahı və imperatorunu ən yüksək dərəcəyə onun insani keyfiyyətlərə malik olmasındadır. Bunun təsdiqi üçün Nizami, əsərdə tarixən misli görünməyən epizodlar vermiş, onların vasitəsi ilə məqsədinə çatmış, oxucularını buna inandırma bilməmişdir. Əsərdə bu qəbildən olan səhnələr çoxdur. Onlardan birinə diqqət yetirək, məsələn, Dəranın ölümlə səhnəsinə qədər təsiri və bədii şəkildə verilmişdir ki, oxucu da İsgəndərə qoşularaq göz yaşlı təkür. Bununla dadahi Nizami, şahları müharibədən əl çəkməyə və amin-amanlığa səsləyir:

شیدکد بگر بیست تابدید

سکتند یدان شاه فرخ نژاد

دردیدکد ویروخیشتن نوحه کرد که نوراهمان زهر بیست خورد(187,181)

(İsgəndər o xoşbəxt nosilli şah üçün axşamdan səhərə qədər ağladı, Onu gördü, özünə ağır dedi ki, o da həmin zəhəri içməlidir.) Qeyd: bu və bundan sonrakı şeir nümunələri ədəbiyyat siyahısında yer alan III mənbədən

(3) götürülmüşdür. Göstərilən cəhətlər Nizamın ideal dövlət başçısı haqqında konsepsiyasının bir hissəsidir. Bu konsepsiya, şairin əsər boyu ardıcıl olaraq işlətdiyi siyasi aforizmlərində öz dolğun əksini tapmışdır. Yəni, şair bütün əsərləndə olduğu kimi, burada da orijinal və yeni yığcamlıq yaratmaq üçün hikmətli və çox təsirli bədii ifadə vasitələrindən, xüsusən də aforizmlərdən geniş istifadə etmişdir.

"İsgəndənamə"də şahın şəxsi həyatı, şəxsiyyəti, idarəçilik keyfiyyətləri haqqında işlənan aforizmlərin mənə və məramları çox müxtəlifdir. Burada, Nizami, şahın humanist, vətənpərvər, ədalət, səxavət, tədbirlik və s. mənəvi dəyərləri ilə yanaşı, onun zahiri görkəmi, fiziki gücü, hərbi hazırlığı, fiziki, bioloji və mənəvi sağlamlığı, xalqa xidməti, insanlarla münasibətdə etik ünsiyyət qaydalarına riayət etməsi və s. kimi digər keyfiyyətlər haqqında



(Bundan başqa heç nə məna münasib deyil, bir tərəzidə iki mən düt deyil.)  
Azərbaycan dilində işləənən "Bir qazanda iki qoçun başı qaynamaz" deyiminin ekvivalentidir.

(307,95) بلدی شہ تخت بدم را / بمی روشنگی بوجدم را

(Camun işığı mey, taxtın ucılığı şahladır.)

s. Şahın lütəkərlərinə sədəqət haqqında:

(381,74) چوپه دهم در شهر پل / نایکه برگرد تو دشمنار

(Şəhərin yüksək mövqə verdiyi şəxs özünü unutmalıdır.)

(381,75) همان دعوی زینستی کند / بدالاترین پایه پستی کند

(Ən yüksək mövqədə kiçiklik etməli, həmçinin inatkar olmalıdır.)

ş. Şahlarla ünsiyyət haqqında:

(381,75) چون بنده نرم ز اقت ناز / از صحبت پادشاه بیزهیز

(Şahlarla söhbətdən, güclü oddan (çəkinən) zərif pumbıq kimi qorun.)

t. Şahların ədalətli olması haqqında:

(78,54) جهان دادخواست وشه ننگیر / ز دور نالنجهر ننگیر

(Dünya ədalət istəyən, şah əlütandır, dünyaya ədalətli hakim görəkdir.)

(359,73) ترا از دلایر عدل آفرید / ستم ناید شاه عدل پدید

(Allah səni ədalət üçün yaratdı, ədalətli şah zülm etməz.)

u. Xalqa xidmət haqqında:

(110,63) گهی شم کشنده بریشم کشد / کر بینده گویم مردم کشد

(Xalqın yükünü daşıyan hambal, gah çarçı daşıyar, gah ipək.)

ü. Cahandarlıq haqqında:

(146,47) وز آنجاست رایت بر فرشتان / بناموس شایده جهان دانتان

(Dünyaya namusla sahib olmaq gərəkdir, bayraq ucaltmağın təməli odandır.)

(303,6) جهانریت هست و فرمادی / بدان جن اگریر جهان دل نهدی

(Bil ki, əgər dünyada canbəşlə çalışsan, cahandarlıq və fərmandarlıq səindir.)

z. Şahlığın fəmililiyi haqqında:

(165,75) مزن تکه بر مستندو تخت خویش / که هر تخت راخته هست پیش

(Öz şahlığına və taxtına arxalanma, çünki, hər taxtın qarşısında bir tabut var.)

Bütün bu deyilənlər onu göstərir ki, Nizami həm də böyük bir siyasətçi və ideoloq olmuşdur. Onun əsərlərində işlədiyi bütün, xüsusilə siyasi aforizmlərin geniş və hərtərəfli tədqiqatla cəlb olunması zəruridir və bu, nizamışınlaşlığın yeni bir sahəsinin meydana gəlməsinə gətirib çıxaracaqdır.

#### Ədəbiyyat

1. Məmmədova M.H. Əyraf İbn Səraf əl-Müəzzəkar əl-Fəraqinın "Dənəşnəməyi-Qədrəvan" əsəri. Bakı: Nafis-Press, 2014. 510 s.
2. نسی جوز اسمیر دیوان کلب خله ملی توری. شمار دهنده خطی 2814.
3. نقلی گجوی، سورقده، تزئین دهنده متن علمی و تحقیقی ع ع علی زاهدی، 1947.
4. <https://az.wikipedia.org/wiki/Aforizm>

**Açar sözlər:** Nizami, ədəbiyyat, "İsgəndərnamə", şeir, siyasi, aforizmlər

**Ключевые слова:** Низами, литература, «Искендерنامه», стихотворение, политический, афоризм

**Keywords:** Nizami, literature, "Iskendernama", poetry, political, aphorism

## O POLİTİKESKİH AFORİZMAH NİZAMI GYƏDJEVİ

### Резюме

Данная статья посвящена к изучению политических афоризмов Низами Гянджеви. В нем характеризуются образы политических афоризмов в произведении «Искендерنامه» поэта с точки зрения их области употребления, в результате чего стало ясно, что эти образительные средства широко охватывают все детали личной жизни, личности и деятельности правителей.

Эти языковые единицы, т.е. политические афоризмы в языке Низами по мастерски оживляются и становятся оригинальными символами и эталонами шахов и приобретают своеобразные художественные облики и значения.

Иподчеркивается необходимость изучения богатых политических афоризмов творчества Низами Гянджеви, в рамках их более масштабного и полного исследования.

## ABOUT POLITICAL APHORISMS BY NIZAMI GANJAVI

### Summary

This article is dedicated to the study of Nizami Ganjavi's political aphorisms. The forms of political aphorisms in the work "Iskendernama" by poet are characterized from the point of view of their fields of usage as a result of which it became evident that these figurative means widely cover all details of private life, personality and activities of lords.

These linguistic units, that is to say political aphorisms in Nizami's language get animated become original symbols and references of shahs and acquire peculiar artistic aspects and meanings.

And it is emphasized the necessity of more comprehensive and detailed searching of rich political aphorisms of creation by Nizami Ganjavi.